

Gedichten van Anna Roemersdochter Visscher : een bloemlezing / met inl. en comment. door Riet Schenkeveld-van der Dussen en Annelies de Jeu. - Amsterdam : Amsterdam University Press, 1999. - 143 p. : ill. ; 24 cm. - (De Amazone-reeks)
ISBN 90-5356-413-6 Prijs: f 29,50

Een selectie van de poëzie van Anna Roemersdochter Visscher (1583-1651) is verschenen in een nieuwe serie vrouwenliteratuur, getiteld de Amazone-reeks. Deze reeks is opgezet als een vervolg op *Met en zonder lauwerkrans* (1997) en heeft als doel enkele van de daarin gepresenteerde schrijfsters wat uitvoeriger aan het Nederlandse publiek voor te stellen. Conform die gedachte zijn de gedichten van Anna Roemers herspeld, geannoteerd en van korte inleidingen voorzien. In een algemene inleiding gaan de samenstellers, Riet Schenkeveld-van der Dussen en Annelies de Jeu, in op diverse aspecten van haar leven en dichterschap. Vooral haar artistieke vriendenkring krijgt veel aandacht. Roemers blijkt een groot netwerkster te zijn geweest, die bewust de contacten met onder meer Hooft, Heinsius, Cats en Huygens intensiverde. Op hun beurt prezen zij de talentvolle dichteres als de 'tiende muze' en als iemand die ver boven haar eigen sekse verheven was. Bewonderenswaardig is dat de samenstellers in hun informatieve overzicht een onderhoudende toon hebben weten te treffen, die zowel vakgenoten tevreden zal stellen als een breder publiek kan aanspreken.

De selectie gedichten toont de verscheidenheid van het oeuvre van Anna Roemers: er zijn vertalingen van de Franse emblemen van Georgette de Montenay, gelegenheidsgedichten voor beroemde tijdgenoten, sonnetten op de christelijke feestdagen, psalmberijmingen en bewerkingen van een door haar vader uitgegeven emblembundel *Simme-poppen*. De gedichten zijn geordend in samenhangende groepen, waarbij de chronologie zoveel mogelijk is gehandhaafd. Na haar huwelijk nam Anna Roemers nog maar sporadisch de pen ter hand, meestal om een gunst van iemand te vragen. Als afsluiting zijn enkele gedichten uit de periode na haar huwelijk opgenomen.

De samenstellers maken een interessant spanningsveld zichtbaar in het oeuvre van Anna Roemers. Enerzijds presenteerde ze zichzelf uiterst bescheiden, op het neerbuigende af. In haar optiek vloeiden uit haar pen niets dan 'kreupele, manke en lamme' verzen. In een gedicht aan Heinsius laat ze zich zelfs met geweld terugsturen van de Helicon om genoegen te nemen met een plaatsje aan de voet van de berg. Achter die zelfverkleining ging echter een zelfstandige en kritische dichteres schuil, die haar klassieke kende en de regels van de dichtkunst verstond. Ze wist een serieuze benadering te combineren met een nuchtere kijk op het dichterschap. Dat blijkt uit haar geestige schrijfstijl, waarbij ze zelfspot en parodie niet uit de weg ging. Dat maakt haar ook tot een tegendraadse en rebellerende schrijfster, die als een van de vroegste representanten van een anti-idealistische poëtica kan worden beschouwd. Haar oeuvre kenmerkt zich namelijk door elementen die ook in het werk van latere dichters als Jan Six van Chandelier en Willem Godschalck van Focquenbroch vorm hebben gekregen: verzet tegen de hoogvliegende bezielden dichters, spot en zelfironie. Een waardige vaandel draagster dus van de prachtig geïllustreerde Amazone-reeks.

Lotte Jensen

Voorlopig verleden : taalkundige plaatsbepalingen, 1797 - 1960 / Jan Noordegraaf. - Münster : Nodus-Publ, 1997. - 232 S. ; 24 cm
ISBN 3-89323-276-1 Prijs: DM 69,-

Eind 1997 verscheen van Jan Noordegraaf een bundeling van lezingen en gelegheidsbijdragen aan verschillende tijdschriften en boeken, met de bedoeling dat een aantal studies, nu zo verspreid dat het beoogde publiek er niet altijd kennis van kan nemen, de kans krijgt in een gezamenlijk kader van geschiedschrijving van de 19de-eeuwse taalkunde gepresenteerd en gelezen te worden.

Het boek opent met het inleidende 'Vorm en geest': de reikwijdte van deze tegenstelling beantwoordt aan de verschillende stromingen en verschijningsvormen van de 19de-eeuwse taal-

kunde, die Noordegraaf het liefst ziet als mogelijke bouwstoffen voor het hoofdstuk 'taalwetenschap in Nederland in de 19de eeuw' voor een nieuwe *Geschiedenis van de Nederlandse taalkunde*.

In 'Het begin van de universitaire neerlandistiek Nederlands geschetst. In 1790, zeven jaar vóór van de classicus Wassenbergh als hoogleraar Nederlands geschetst. In 1790, zeven jaar vóór Siegenbeek, wiens aantreden altijd als het startpunt van de neerlandistiek wordt gezien, vroeg Everwinus Wassenbergh (1742-1826) aan de Curatoren van de universiteit van Franeker toestemming colleges Nederlands te geven. Wassenbergh was een geschoold taalkundige, graecus en behorend tot de Schola Hemsterhusiana, de groep classici die de studie van het Grieks tot bloei heeft gebracht en internationaal aanzien genoot. Zijn colleges bewogen zich op het gebied van de welsprekendheid en de spraakkunst, voor een doelgroep van juristen en theologen. Op de universiteit werd – ook toen al! – een grammatica voor onderwijzers gebruikt: de *Beknopte Nederduitsche Spraakkunst* (1793) van Lambertus van Bolhuis. Naast de – normatief ingestelde – uitwerking daarvan in Wassenberghs dictaten belicht Noordegraaf ook de opvallend klassieke achtergrond van de vroege universitaire neerlandistiek.

In het artikel over 'Een Nederlandse polyglot: J.C.W. Le Jeune. Taalkunde "voor ongeleerden"' komen wij meer te weten over deze bijna vergeten, buiten de canons van de officiële historisch-vergelijkende taalkunde vallende, algemeen taalkundige, wiens belangstelling vele gebieden bestreek. Bekend is zijn bewerking van Adelungs *Mitbrüder* (1806-1817), waarvoor de 60 pagina's tellende 'inleiding tot de algemeene [lees: vergelijkende] taalkunde' de aandacht trekt, omdat zij langer is geworden vanwege het aanbrengen van een Nederlandse invalshoek, die mede steunt op Weiland's *Spraakkunst* uit 1805 en woordenboek uit 1799-1811, en verder op Bilderdijk, Ypeij en Montanus. Als complement op het werk van Weiland en Siegenbeek zal *Geschied- en letterkundige nasporingen [...]* (1826-1837) van belang blijven voor de geschiedenis van de taalkunde en vooral de didactiek en popularisering ervan.

In 'Adam, Babel, Bilderdijk' (p. 42-62) wordt nader ingegaan op het taalkundige werk van Bilderdijk (1756-1831), die met zijn etymologische onderzoekingen zo zijn voor- en tegenstanders had. Interessant is vooral de hierin geschetste verhouding tussen Grimm en Bilderdijk, die van volstrekte eensgezindheid liep tot Grimms opmerking over Bilderdijks 'grundideeën, die ich für falsch halte' (p. 52). Om de verhouding tot Grimms uitgangspunten beter te kunnen traceren begeeft Noordegraaf zich in Bilderdijks dichtwerk. Uit deze en andere stoffen komt Bilderdijks zo genoemde 'etymosofie' naar voren (p. 55): een taalkunde die uiteindelijk leidt tot 'hogere bespiegelingen', tot een discussie over de poly- of monogenese van de talen.

In de volgende bijdrage, 'Het woord van de dichter', probeert Noordegraaf 'Da Costa als taalkundige' te beschrijven aan de hand van enkele uitspraken (p. 63-73). In een reeks 'Voorlezingen over Nederduitsche Taal en Poëzy' trachtte Isaac da Costa (1798-1860) de voortreffelijkheid van de 'Hollandsche taal' aan te tonen. Ook hij grijpt terug op het 'noemen' der dieren door Adam, op de platoonse zijde van de klassieke natuur-conventiekwestie. Het lichtjes doorklinken van de toenmalige discussies maakt het materiaal ook voor niet-specialisten zeer interessant en leesbaar.

In de 18de en 19de eeuw, zo brengt Noordegraaf in 'Over een *Proeve van Woordvoeging* (1843)' (p. 74-89) naar voren, wilden geleerde genootschappen en maatschappijen nog wel eens, ter bevordering van de wetenschap, prijsvragen uitschrijven. Een van de inzendingen op een prijsvraag van de Hollandsche Maatschappij van fraaije Kunsten en Wetenschappen te Leiden (1839) betrof een inzending die het syntactische gedeelte van Weiland's grammatica uit 1805 bij de tijd zou moeten brengen. De auteur werd niet bekend, want zijn inzending werd niet voorgedragen vanwege de puur vormelijke basis waarop zijn taalwaarnemingen grammaticaal gestalte gekregen hadden.

In 1865 waren Jacob van Lennep en zijn *Vermakelijke Spraakkunst*' (p. 90-109) in taalkundige kringen het gesprek van de dag. Hoewel de grammatica anoniem verscheen, twijfelde niemand over de schrijver ervan. Na een beschrijving van werk en commentaar erop (onder meer in *De Nederlandsche Spectator*) dat van plagiaat sprake zou zijn – iets dat Van Lennep ontkent – neemt Noordegraaf de bronnen ervan door. Als eerste *The Comic English Grammar*, die Van Lennep inderdaad navolgde, en via die grammatica komen we terecht bij Lindsay Murrays *English Grammar* uit 1795, die de 'legger' ervan was. Van Lennep gebruikte ook Nederlandse bronnen en hij plagieerde zichzelf in de taalrubriek van het eerste jongenstijd-